

**JISMONIY SHAXSLARNI KREDITLASH SAMARADORLIGINI
OSHIRISHDA TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Nurmurod Ashirov

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklarining chakana bank xizmatlarini o'rganish masalasi asosiy vazifalardan biri bo'lib kelmoqda. Buning asosiy sababi birinchi navbatda, bu xizmat turidan foydaluvchilarning ko'p qismi jismoniy shaxslar bo'lsa, ikkinchi navbatda, banklar o'rtasidagi raqobat kurashi hisoblanadi. Boshqa sabablaridan butun tarmoqlarda rivojlanish ketayotgan zamonda inson omilining zamon bilan o'zgarib borishi va unga ko'rsatiladigan xizmat turining ham qulay va vaqt talab qilmaydigan bo'lishi ham aynan hal qilinishi zarur bo'lgan masalalardandir.

Banklar tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlash zamonaviy bank tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda aholining turmush darajasini oshirish, ichki talabni rag'batlantirish va iqtisodiy faollikni kuchaytirishda jismoniy shaxslarni kreditlash alohida ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, mazkur yo'nalish bank tizimi faoliyatida dolzarb masalalardan biri sifatida qaraladi.

Avvalo, jismoniy shaxslarni kreditlash aholining turli moliyaviy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi. Xususan, ipoteka, ta'lim, iste'mol va avtokreditlar orqali aholi uy-joy sharoitini yaxshilash, ta'lim olish yoki maishiy ehtiyojlarini qondirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa aholi farovonligini oshirishga va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, jismoniy shaxslarni kreditlash ichki bozorda talabni oshirish orqali iqtisodiyotning real sektorini rivojlantirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, iste'mol va ipoteka kreditlarining o'sishi qurilish, savdo, xizmat ko'rsatish va ishlab chiqarish tarmoqlarida faollikni kuchaytiradi. Natijada iqtisodiyotda multiplikativ ta'sir yuzaga kelib, ishlab chiqarish hajmi va bandlik darajasi oshadi.

Bundan tashqari, jismoniy shaxslarni kreditlash banklar uchun ham muhim ahamiyatga ega. Chakana kreditlash banklarning daromad manbalarini diversifikatsiya qilishga, foiz daromadlarini oshirishga va kredit portfelini kengaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, aholi bilan moliyaviy munosabatlarni rivojlantirish bank xizmatlarining ommalashishiga olib keladi.

Yana bir muhim jihat shundaki, jismoniy shaxslarni kreditlash moliyaviy inklyuziyani ta'minlashga xizmat qiladi. Ya'ni aholining keng qatlamlarini bank xizmatlari bilan qamrab olish orqali moliyaviy tizimga jalb etish imkoni yaratiladi.

Jismoniy shaxslarni kreditlash bank tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. U aholining moliyaviy ehtiyojlarini qondirish, turmush darajasini oshirish va iqtisodiyotda iste'mol faolligini rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli mazkur sohani ilmiy jihatdan o'rganish va amaliyotda takomillashtirish katta ahamiyatga ega.

Jismoniy shaxslarni kreditlashni ilmiy tadqiq qilish bank tizimida chakana kreditlash mexanizmlarini chuqur o'rganish, uning iqtisodiy mohiyati va rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish imkonini beradi. Bu yo'nalishdagi ilmiy izlanishlar orqali kredit risklarini baholash, kredit scoring tizimlarini takomillashtirish, aholining to'lov qobiliyatini aniqlash usullarini rivojlantirish va banklar kredit siyosatini takomillashtirish bo'yicha nazariy asoslar ishlab chiqiladi. Shuningdek, jismoniy shaxslarni kreditlashning iqtisodiy o'sishga ta'siri, aholi daromadlari va iste'mol faolligi bilan bog'liqligi ham ilmiy jihatdan asoslanadi.

Jismoniy shaxslarni kreditlashning amaliy ahamiyati shundaki, u aholining turli moliyaviy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi. Masalan, ipoteka kreditlari aholining uy-joy sharoitini yaxshilashga, avtokreditlar transport vositalarini xarid qilishga, ta'lim kreditlari esa inson kapitali rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, banklar uchun jismoniy shaxslarni kreditlash barqaror daromad manbai hisoblanadi va kredit portfelini diversifikatsiya qilishga yordam beradi.

Bundan tashqari, aholini kreditlash iqtisodiyotda ichki talabni oshiradi, tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi va moliyaviy xizmatlar bozorining rivojlanishiga turtki beradi. Shuning uchun jismoniy shaxslarni kreditlashni samarali tashkil etish, kredit risklarini kamaytirish va zamonaviy bank texnologiyalarini joriy etish bank tizimining barqaror rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

Banklar tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashni rivojlantirish aholi moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish, ichki iste'molni rag'batlantirish hamda iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun mazkur yo'nalishni takomillashtirish bir qator ustuvor chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab qiladi.

Avvalo, chakana kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish muhim hisoblanadi. Banklar aholining turli ehtiyojlarini inobatga olgan holda ipoteka, avtokredit, ta'lim krediti, iste'mol kreditlari, mikroqarzlar kabi kredit turlarini kengaytirishi va yangi moliyaviy mahsulotlarni joriy etishi zarur. Bu esa bank xizmatlarining ommalashishiga va kredit bozorining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, raqamli bank xizmatlarini keng joriy etish muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali onlayn kreditlash, mobil ilovalar orqali kredit arizalarini qabul qilish va tezkor kredit berish tizimlarini joriy etish kreditlash jarayonini soddalashtiradi va tezlashtiradi.

Uchinchidan, kredit risklarini samarali boshqarish tizimini takomillashtirish zarur. Buning uchun kredit scoring modellarini rivojlantirish, qarz oluvchilarning to'lov qobiliyatini chuqur tahlil qilish hamda kredit tarixi bazalaridan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bu choralar muammoli kreditlar ulushini kamaytirishga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish ham jismoniy shaxslarni kreditlashni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Moliyaviy bilimlarni oshirish orqali aholi kredit shartlari, foiz stavkalari va qarz majburiyatlari haqida to'g'ri qaror qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Beshinchidan, kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan kreditlarni kengaytirish ham muhim yo'nalish hisoblanadi. Jismoniy shaxslarning tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirish orqali yangi ish o'rinlari yaratiladi va iqtisodiy faollik oshadi.

Shuningdek, kreditlash shartlarini soddalashtirish va foiz stavkalarini optimallashtirish orqali aholi uchun kreditlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, banklar tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashni rivojlantirish kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, risklarni samarali boshqarish, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish hamda tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlash kabi yo'nalishlar orqali amalga oshirilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bu esa bank tizimining samaradorligini oshirish va mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

1-jadval.

Jismoniy va yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlar qoldig'i to'g'risida kreditlar turlari bo'yicha ma'lumot¹

¹ <https://cbu.uz/uz/statistics/bankstats/3326196/>

Ko'rsatkich nomi	01.01.2025- y.	01.01.2026- y.	O'zgarishi (foizda)
Jami kredit qoldig'i	533 121	604 002	13%
Jismoniy shaxslarga ajratilgan kredit qoldig'i	177 532	220 283	24%
Ipoteka kreditlari	67 730	79 396	17%
Mikroqarzlar	42 369	48 863	15%
Avtokreditlar	40 152	39 696	-1%
Boshqa iste'mol kreditlari	566	492	-13%
Ta'lim kreditlari	5 858	6 932	18%
Tadbirkorlikni rivojlantirish uchun ajratilgan kreditlar	19 523	40 474	107%
Boshqa kreditlar	1 334	4 430	232%

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2025–2026-yillar davomida O'zbekiston tijorat banklari tomonidan jismoniy va yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlar qoldig'i hamda ularning turlari bo'yicha o'zgarish dinamikasi kuzatilgan.

2025-yil 1-yanvar holatiga ko'ra bank tizimida jami kreditlar qoldig'i 533 121 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2026-yil 1-yanvar holatiga kelib mazkur ko'rsatkich 604 002 mlrd so'mga yetgan. Demak, bir yil davomida kredit portfeli hajmi 13 foizga o'sgan. Bu holat bank tizimi orqali iqtisodiyotni moliyalashtirish ko'lami kengayib borayotganini ko'rsatadi.

Jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlar qoldig'i tahlil qilinganda, ularning hajmi 177 532 mlrd so'mdan 220 283 mlrd so'mgacha oshgan va 24 foizga o'sgan. Bu esa chakana kreditlash bank faoliyatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylanganini hamda aholiga moliyaviy xizmatlar ko'lami kengayib borayotganini ko'rsatadi.

Kredit turlari bo'yicha tahlil qilinganda, ipoteka kreditlari muhim o'rin egallaydi. Ushbu kreditlar hajmi 67 730 mlrd so'mdan 79 396 mlrd so'mgacha o'sib, 17 foizga oshgan. Bu mamlakatda uy-joy qurilishi va aholining uy-joyga bo'lgan talabini moliyalashtirishga alohida e'tibor qaratilayotganini ko'rsatadi. Mikroqarzlarning hajmi ham 42 369 mlrd so'mdan 48 863 mlrd so'mgacha o'sib, 15 foizga ko'paygan. Bu kichik biznes va aholining kichik miqdordagi moliyaviy ehtiyojlarini qondirishda mikroqarzlarning ahamiyati ortib borayotganini anglatadi.

Avtokreditlar bo'yicha esa biroz pasayish kuzatilgan. Ushbu kreditlar hajmi 40 152 mlrd so'mdan 39 696 mlrd so'mga kamayib, 1 foizga qisqargan. Bu avtomobil bozoridagi talab o'zgarishi yoki kreditlash shartlarining o'zgarishi bilan izohlanishi mumkin. Boshqa iste'mol kreditlari 566 mlrd so'mdan 492 mlrd so'mgacha kamayib, 13 foizga qisqargan. Bu banklar tomonidan iste'mol kreditlarini berishda risklarni kamaytirish siyosati amalga oshirilayotganini ko'rsatishi mumkin. Ta'lim kreditlari esa 5 858 mlrd so'mdan 6 932 mlrd so'mgacha o'sib, 18 foizga oshgan. Bu aholining ta'limga bo'lgan investitsiyasi ortib borayotgani va davlat tomonidan ta'lim kreditlarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlari rivojlanayotganini ko'rsatadi.

Jadvalda eng yuqori o'sish tadbirkorlikni rivojlantirish uchun ajratilgan kreditlarda kuzatiladi. Mazkur kreditlar 19 523 mlrd so'mdan 40 474 mlrd so'mgacha o'sib, 107 foizga oshgan. Bu davlat va banklar tomonidan aholi tadbirkorligini rag'batlantirishga katta e'tibor qaratilayotganini ko'rsatadi.

Shuningdek, boshqa kreditlar toifasi ham 1 334 mlrd so'mdan 4 430 mlrd so'mgacha o'sib, 232 foizga oshgan. Bu esa yangi kredit mahsulotlari yoki kredit turlarining kengayishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, tahlil natijalariga ko'ra, 2025–2026-yillar davomida bank tizimida kredit portfeli barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Ayniqsa, jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlar, ipoteka kreditlari va tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan kreditlar sezilarli darajada oshgan. Bu holat banklar tomonidan aholi farovonligini oshirish, kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-

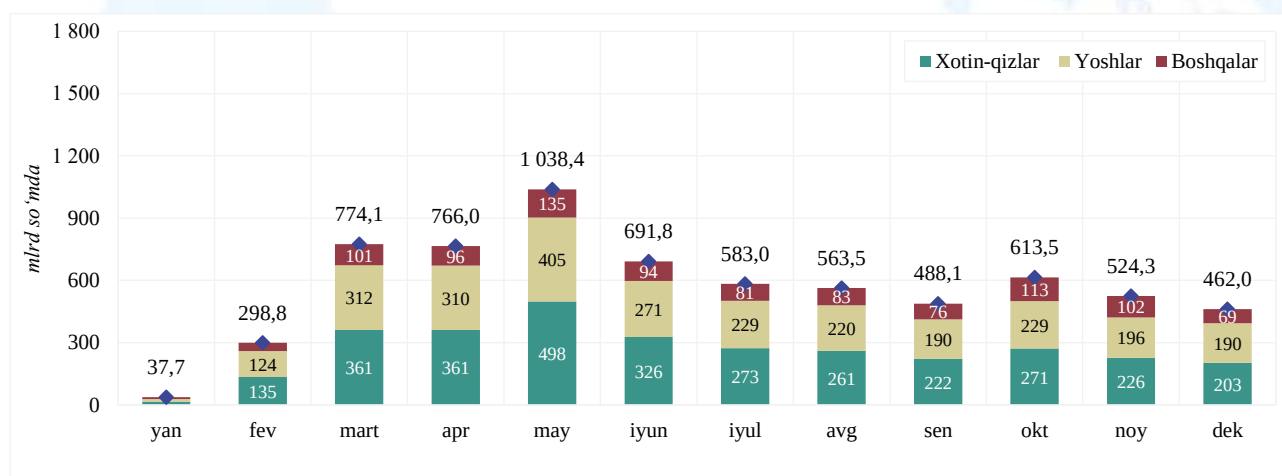
quvvatlash hamda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan kredit siyosatining samarali amalga oshirilayotganini ko'rsatadi.

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari (*keyingi o'rinlarda – dasturlar*) doirasida aholini tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb qilish va qo'shimcha daromad manbalarini shakllantirish hamda kichik tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash maqsadida so'nggi 7 yilda jami 50 trln so'mdan ortiq imtiyozli kreditlar ajratilib, 2,3 millionga yaqin aholining daromad topishga qaratilgan faoliyat bilan shug'ullanishiga zamin yaratildi.

2024-yilda dasturlar amalga oshirilishi davom ettirilib, asosiy e'tibor, yoshlar va xotin-qizlarni daromadli mehnat bilan band qilishga qaratildi va hokim yordamchilari tavsiyalari asosida 372 mingdan ortiq loyihalarga jami 6,8 trln so'mdan ortiq imtiyozli kreditlar ajratildi.

Ushbu imtiyozli kreditlar hisobidan, yoshlarning tadbirkorlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan 150 mingdan ortiq loyihalariga 2,7 trln so'mlik va xotin-qizlarning 203 mingdan ortiq loyihalariga 3,2 trln so'mlik kreditlar ajratildi.

Dasturlar doirasida ajratilgan kreditlarning 495 mlrd so'mi (7%) yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar, 6,3 trln so'mi (93%) o'zini o'zi band qilgan jismoniy shaxslar hissasiga to'g'ri keldi.

1-rasm. 2024 yilda Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida kredit ajratish dinamikasi

Manba: Markaziy bank ma'lumotlari

Shuningdek, 2024-yilda ajratilgan kreditlarning 3,6 trln so'mi qishloq xo'jaligi (shundan, chorvachilik 1,5 trln so'm, issiqxona tashkil etish uchun 567 mlrd so'm, meva-sabzavot va bog'dorchilik uchun 518 mlrd so'm), 1,9 trln so'mi xizmat ko'rsatish, 838 mlrd so'mi hunarmandchilik yo'nalishi uchun hamda 433 mlrd so'mi ishlab chiqarish va boshqa sohalarga yo'naltirilgan.

Kredit ajratish bilan bog'liq barcha jarayonlar to'liq raqamlashgan holda (Oilakredit.uz) yagona elektron platforma orqali amalga oshirilmoqda, xususan, kredit uchun ariza berish, scoring, hujjatlarni rasmiylashtirish, mahsulot buyurtmasi va monitoring jarayonlari avtomatlashgan holda inson omilisiz ko'rib chiqilmoqda.

O'z navbatida, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida o'z biznes loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirib, ijobiy kredit tarixiga ega bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarga tadbirkorlik faoliyatini kengaytirish hamda ish o'rinlari yaratishga yo'naltirilgan 300 mln so'mgacha kreditlar ajratish mexanizmlari joriy qilindi.

Ushbu yo'nalish doirasida 49 159 nafar tadbirkorlik subyektlarining 4,8 trln so'mlik loyihalari moliyalashtirildi.

Unga ko'ra, kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning uzluksizligi va barqarorligini ta'minlash maqsadida, 2018-2023-yillarda Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida kredit olib, undan muvaffaqiyatli foydalanib, o'z vaqtida qaytargan 751 ming nafar mijozlarni kichik va o'rta biznes darajasiga olib chiqish bo'yicha manzilli ro'yxat shakllantirildi.

Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlash bank tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda aholini kreditlash hajmi sezilarli darajada o'sib, bank kredit portfelida chakana kreditlarning ulushi ortib

bormoqda. Bu esa aholining moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojini qondirish, ichki iste'molni rag'batlantirish va iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, jismoniy shaxslarni kreditlash tizimini yanada rivojlantirish, kredit risklarini samarali boshqarish va muammoli kreditlar ulushini kamaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Banklar tomonidan zamonaviy moliyaviy texnologiyalarni joriy etish, kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish va aholining moliyaviy savodxonligini oshirish orqali mazkur yo'nalish samaradorligini yanada oshirish mumkin.

